

Andrej Pavlič

Judovska zbirka v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota

V začetku leta 2004 se je Pokrajinska in študijska knjižnica preselila iz dotedanjih dveh lokacij, to je soboškega gradu, v katerem sta domovala *oddelek za odrasle* in *mladinski oddelek*, ter Hartnerjeve vile, v kateri je deloval študijski oddelek, na novo lokacijo v namensko knjižnično stavbo v center mesta na Zvezno ulico 10. Med tisoči knjig, ki smo jih selili zaposleni v knjižnici v novo stavbo, je bilo tudi 84 hebrejskih knjig. To gradivo je vse do leta 2020 bilo nameščeno na policah v skladišču knjižnice in je zaradi neznanja jezikov oz. nepoznavanja naslovnih bilo nekatalogizirano ter s tem tudi nedostopno uporabnikom knjižnice. Aprila 2018 je bil na obisku v soboški knjižnici izraelski veleposlanik na Dunaju Eyal Sela, ki je pristojen tudi za Slovenijo, in takrat sem mu omenil, da imamo judovske knjige, ki jih želimo katalogizirati in z razstavo predstaviti javnosti. Veleposlanik nam je obljubil pomoč. Konec junija 2020 je potekala video-delavnica na temo dviga prepoznavnosti judovske kulturne dediščine v Prekmurju. Na njej sem udeležence seznanil, da imamo v PiŠK M. Sobota hebrejsko gradivo, ki je bilo nekoč najverjetneje v lasti nekdanje judovske občine v M. Soboti, ki bi ga bilo potrebno katalogizirati. Taka zbirka bi lahko bila na ogled kot ena izmed točk po poti judovske skupnosti v M. Soboti. Omenil sem tudi, da je katalogizacija takega gradiva izziv, saj so naslovnice v hebrejskem, jidišu, nemškem in madžarskem jeziku ali pa tudi - v navedenih jezikih - dvojezične. Ob

vsem tem je potreben tudi pravilen vnos v vzajemni katalog COBIB.

Videokonferenca se je udeležila tudi gospa Maja Kutin iz Ljubljane, poznavalka hebrejščine in judovstva, ki ji je ideja o katalogizaciji bila všeč in je predlagala njeno realizacijo kot projektno delo. Po pogovorih smo sklenili, da bo nosilec projekta PiŠK M. Sobota in da bomo v njem neposredno sodelovali kot koordinator direktorica knjižnice mag. Klaudija Šek Škafar, gospa Maja Kutin za transliteriranje in prevajanje hebrejskih naslovnih, za vnos v COBIB pa bibliotekarski specialist Andrej Pavlič. K projektu smo povabili tudi gospo Dolores Veron, ki smo jo naprosili za ovijanje knjig v brez kislin karton, ki je namenjen varovanju in zaščiti gradiva. Do 15. septembra smo pripravili potrebno dokumentacijo in prijavili projekt pri tuji zasebni fundaciji, ki je v opisu obsegal katalogizacijo 98 knjig, 14 knjig nam je namreč kasneje podaril Pomurski muzej Murska Sobota, ovijanje gradiva, postavitve razstave in izdelavo kataloga. Januarja 2021 je bil projekt odobren. Finančno so ga podprli že omenjena tuja fundacija, Mestna občina Murska Sobota in Veleposlaništvo Države Izrael. Začeli smo z organiziranim delom, tako da je vzporedno potekalo čiščenje, ovijanje in katalogizacija knjig. S kolegico Majo Kutin sva zaradi fizične oddaljenosti vsebino fotografiranih naslovnih razreševala na daljavo, delovni postopek je bil prevod oz. transliteracija iz hebrejščine oz. jidiša v latinico in zatem vnos v COBIB. Enak postopek je bil pri dvojezičnih naslovnih, torej hebrejsko-nemških oz. hebrejsko-madžarskih. V teh knjigah običajno gre za besedilo, ki je tiskano vzporedno v obeh jezikih. Pri popolnoma nemških oz. madžarskih naslovnih je katalogizacija bila lažja.

Za uspešno katalogizacijo je potrebno poznati tudi kulturno zgodovino določenega naroda, verske izraze

in v našem primeru poimenovanja judovskih praznikov in njihovo kronologijo. Vzporedno s katalogizacijo smo objavljali prispevke oz. opise posameznih knjig in fotografije njihovih naslovnih na družabnem omrežju Facebook, ki ga polni z vsebinami PiŠK M. Sobota. Na ta način smo javnosti predstavljali potek projekta in nova odkritja glede knjig. Ob predstavitvah v medijih smo tudi naprosili javnost, da nam daruje hebrejske knjige, v kolikor jih posamezniki posedujejo in menijo, da si želijo njihovo katalogizacijo in hrambo v PiŠK M. Sobota. Na ta način smo od anonimnega darovalca dobili restavrirano *hagado*, pripoved o odhodu iz egiptovske sužnosti, izdano na Dunaju leta 1915, za katero se mu na tem mestu tudi zahvaljujem. S tem darom se je zbirka povečala na 99 knjig.

Vsebinsko so to molitveniki in druge obredne knjige. Ob delu na daljavo, telefonskih pogovorih in obiskih Maje Kutin v naši knjižnici sva reševala katalogizacijske in prevajalske zagate. V vzajemni katalog COBIB je sedaj katalogiziranih 72 naslovov oz. 99 enot, ki so v njem najdljive pod skupnim nazivom *Judovska zbirka*. Med njimi so posamične enote, deli iz zbirk ali celotne zbirke. Najstarejša knjiga je iz leta 1779, najmlajša pa iz leta 1942. Med njimi je 7 antikvarnih enot, kar pomeni, da so izšle do leta 1835. Skoraj polovica knjig v Judovski zbirki izhaja iz takrat vodilne Schlesingerjeve tiskarne in založbe liturgičnih knjig konec 19. in iz začetka 20. stoletja z Dunaja in iz Budimpešte. Drugi kraji izdaj so bili še Berlin, Praga, Vilna, Sulzbach (na Bavarskem), Rödelheim.¹ Zgodovinski pomen na lokalnem in nacionalnem nivoju imata dve knjigi; peteroknjižje ali *Tora* in *Hebrejska Biblija*, na katerih so

1 Kutin, M.: Zbirka judovskih molitvenikov in obrednih knjig iz obdobja od 1779 do 1942 v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota. – Murska Sobota: Pokrajinska in študijska knjižnica, 2021, str. 1.

lokalni Judje lahko zaprisegli pred sodiščem v Murski Soboti v času Kraljevine SHS – v prvi je rokopisno navedeno, da je »po navodilih rabina dr. Henrika Kissa² primerna za zaprisego«, druga pa je iz časa njegovega naslednika v Murski Soboti nadrabina dr. Lazarja Rotha, ki je umrl skupaj z večino članov njegove judovske skupnosti v Auschwitzu. V njej je njegov rokopis in podpis.³

Glede tipologije molitvenikov v zbirki lahko govorimo o več vrstah enot. *Sidur* je molitvenik za vsakdanjo uporabo, ki vsebuje vrstni red dnevnih molitev ter šabatno (sobotno) bogoslužje za celo leto, lahko vsebuje tudi molitve praznikov. *Sidur* spremlja Juda od rojstva (obrezovanja) do smrti (pogreba) in je »knjiga življenja judovstva«. Uporablja se lahko za skupinsko molitev v sinagogi ali zasebno. V naši zbirki najdemo izključno aškenaske⁴ različice sidurjev.⁵ *Mahzor* pomeni cikel. Je namenski sidur za določene praznike, ki se ponavljajo vsako leto. Za visoke praznike, kot sta roš hašana in jom kipur⁶ so molitve daljše. Obstajajo tudi mahzorji za praznike, kot so pesah, šavuot in sukot⁷, za katere pa lahko najdemo molitve tudi v navadnem sidurju.⁸ *Selihot* je liturgija za molitve božjega odpuščanja (selihot) pred praznikom roš hašana in jom kipur ter postnimi dnevi in običajno ni sestavni del večine molitvenikov, zato ima tudi v naši zbirki

2 Rabin dr. Henrik Kiss je deloval v Murski Soboti od leta 1914 do leta 1921.

3 Prav tam, str. 1. (dalje Kutin)

4 Aškenazi – Judje iz Rusije, Nemčije in Poljske.

5 Kutin, str. 9.

6 Roš hašana je judovsko novo leto, jom kipur pa dan sprave.

7 Pesah ali pasha je praznik spomina izhoda iz Egipta, šavuot je praznik tednov, sukot je šotorski praznik ali praznik kolib.

8 Kutin, str. 11.

svojo posebno knjigo.⁹ Žalni molitveniki so tip molitvenikov, ki veljajo za molitve nad pokojnimi. *Hagada* pomeni pripoved. Gre za knjige, ki vsebujejo liturgijo in redosled obredne večerje za praznik pesah, imenovane seder (red). Praznuje se običajno v družinskem krogu.¹⁰ V zbirki je tudi kakšen učbenik za poučevanje branja in izvajanja molitev v judovskih šolah.

Ob že zgoraj navedenih dveh knjigah, v katerih sta rokopisno omenjena dr. Kiss in v drugi dr. Roth, so za Prekmurce gotovo zanimivi tudi molitveniki, v katerih so podpisi drugih Judov, ki so živeli v Prekmurju, tako npr. Ignaca Heimerja z navedenim datumom 15. VII. 1937, ali trgovca z železnino Lászla Frima z dodatkom *Muraszombat, 1943 Novemb. 12*. Oba sta skupaj z družinama bila umorjena v nemških koncentracijskih taboriščih. Zanimiv je tudi ekslibris z napisom *Dieses Buch gehört Sallaman Preisz*.

Projekt katalogizacije in ovijanja hebrejskih knjig smo zaključili 20. oktobra 2021 s podrobnejšo predstavitvijo poteka dela in gradiva, glasbeno-kulturnim večerom, razstavo izbranih knjig iz zbirke in spremljajočim katalogom avtorice Maje Kutin. Razstava je bila na ogled do 22. novembra 2021. Vseh 99 knjig oz. celotna zbirka bo v bodoče postavljena v za ta namen posebej izdelani vitrinski omari z Davidovo zvezdo. Tako bo na ogled obiskovalcem in na voljo uporabnikom knjižnice za raziskovalno delo ter hkrati ena od točk poti judovske zapuščine v Murski Soboti.

Mahzor je namenjen za uporabo ob prazniku roš hašana in jom kipur oziroma dnevu sprave v deželah Bohemije, Poljske, Moravske. Na ilustracijah prepoznamo judovske očake – na desni Abrahama, na levi Izaka in zgoraj motiv Jakobovih sanj.

9 Prav tam, str. 21.

10 Prav tam, str. 19.